

جستجوی وسایله برای تقرب به خدا

آیه الله جوادی آملی

تهیه و تدوین: حجة الاسلام و المسلمین محمدرضا مصطفی پور

اجرا کنید.) و برای تقرب به او وسیله‌ای بسجوئید و در راه او جهاد کنید باشد که رستگار شوید.»

در این آیه از مؤمنان خواسته شد تا برای رسیدن به رستگاری و فلاح سه کار را انجام دهد:

۱- تقوای الهی را پیشه خود سازد.

۲- برای تقرب به خدا وسیله‌ای انتخاب کند.

۳- در راه خدا جهاد و تلاش کند.

یعنی در مرحله اول باید وقایه و سپری داشته باشد که نگذارد نافرمانی خدا به او برسد، گویا گناه تیری است که از سوی شیطان متوجه انسان می‌شود و آدمی با سپر تقوا مانع از اصابت آن تیر به خود می‌شود. زیرا شیطان در کمین است و به تعبیر قرآن (آیه یراکم هو و قبیلہ من حیث لاترونهم)^(۱) او و همراهان او شما را می‌بینند از آن جهت که شما نمی‌بینید، او می‌بیند و ما او را نمی‌بینیم، باید سپر لازم را در دست داشته باشیم تا از خطر او در امان باشیم.

انسانی که به خدا ایمان آورده است باید توجه داشته باشد که مهمترین هدف و مطلوب او، وصول به قرب الهی از طریق شناسایی خدای سبحان و ارتباط صمیمانه با اوست. زیرا جز او چیزی صلاحیت و ارزش آن را ندارد که هدف و مطلوب انسان قرار گیرد و شایستگی آن را داشته باشد که انسان به عنوان انسان در راه او تلاش و فداکاری نماید از این رو لازم است پس از بیداری و لزوم حرکت در جهت آن هدف و مطلوب، عزم و تصمیم خود را به کارگیرد و با فراهم کردن اسباب و وسایل مناسب با آن هدف، تلاش‌ها و مجاهدات خود را به گونه‌ای تنظیم کند که آن‌ها وی را به مطلوب برساند و تحقق هدف از آفرینش او را هموار سازد.

قرآن کریم در این رابطه فرمود: «یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله و ابتغوا الیه الوسیلة و جاهدوا فی سبیلہ لعلکم تفلحون»^(۲) ای ایمان آورده‌ها تقوای الهی را رعایت کرده و از او پروا کنید (و با توجه به این که او ناظر بر شماست و شما در محضر او هستید از مخالفت با او پرهیز کنید و دستورهای او را

هر کس برای رسیدن به هر هدف و مطلوبی چه مادی باشد و چه معنوی در آغاز به آثار و نتایج آن مطلوب می‌اندیشد و سپس به نیروی در راه تحقق آن توجه می‌کند و در صدد تقویت آن نیرو اقدام می‌نماید. پس از آن حالت با عزم و تصمیم به تلاش در جهت رسیدن به آن می‌پردازد. از جمله چیزهایی که در راه تحقق و حصول آن هدف طبیعی است، دقت لازم در تهیه اسباب و لوازم کافی برای رسیدن به آن است و با انتخاب هدف و تهیه اسباب و لوازم کافی به کوشش و مجاهده می‌پردازد تا به آن هدف نائل شود.

از باب مثال اگر انسان به هدف تحصیل علم و دانش یا کسب مال تلاش و کوشش می‌کند باید از استعداد لازم برخوردار باشد و استعدادش را در راه رسیدن به مطلوب به کار گیرد و آن را بیهوده مصرف نکند و تصمیم جدی بر تحصیل دانش داشته باشد و اسباب لازم یعنی ابزار تحصیل را فراهم کند و سپس با جدیت به تحصیل علم و کسب دانش یا ثروت اقدام کند.

■ ابتغاء وسیله

آن چه که در این آیه مهم است و باید مورد توجه قرار گیرد. موضوع انتخاب وسیله است که مؤمنان بعد از تحصیل تقوا باید به آن توجه کنند.

وسيله در اصل به معنای تقرب جستن و یا چیزی است که باعث تقرب به دیگری از روی رغبت و میل باشد، راغب می‌گوید: کلمه وسیله به معنای دنبال کردن چیزی با میل است و حقیقت وسیله به سوی خدا، مراعات راه خدا با علم و عبادت و دنبال کردن دستورهای پسندیده شرع است.^(۳)

■ مصادیق وسیله

اگر وسیله هر چیزی است که انسان را به خدا نزدیک می‌کند و مؤمن باید در طلب آن باشد، در روایات مصادیق فراوانی برای آن ذکر شده است که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود:

■ ۱- اطاعت خدا و اجرای فرمان‌های الهی

الف: علی علیه السلام در نهج البلاغه در خطبه ۱۱۰ فرمود: «ان افضل ما توصل به المتوسلون الى الله سبحانه الايمان به و برسوله» یعنی بهترین چیزی که به وسیله آن می‌توان به خدا نزدیک شد ایمان به خدا و پیامبر اوست. زیرا ریشه اصلی حرکت‌های سازنده و مثبت، ایمان است و به تعبیر دیگر: اساس و پایه تمام نیکی‌ها ایمان است و بدون آن هیچ گونه حرکتی به سوی فرایض الهی و واجبات دینی وجود نخواهد داشت، ایمان به خدا انسان را به واجبات الهی و الهی می‌دارد و ایمان به معاد انسان را از انجام محرمات الهی باز می‌دارد.

ب: جهاد در راه خدا

دومین وسیله، جهاد در راه خدا است: «و الجهاد فی سبیل فانه ذروة الاسلام؛ جهاد در راه خدا وسیله تقرب به خداست» زیرا جهاد قلّه رفیع اسلام است. ناگفته نماند جهاد در این جا معنای وسیعی دارد که علاوه بر جهاد نظامی، شامل جهاد علمی و تبلیغی و امر به معروف و نهی از منکر و جهاد با نفس و هرگونه تلاش و کوشش مفید و

سازنده برای پیشبرد اهداف اسلامی است و با بیان فلسفه جهاد به عنوان قلّه رفیع اسلام، استفاده می‌شود جهاد در راه خدا باعث بقاء اسلام و رشد و بالندگی آن و وسیله عزت و سر بلندی جامعه اسلامی است و بدون جهاد، حیات مکتب اسلام تضمین نخواهد شد.

ج: اخلاص

یکی از وسایل تقرب به خدا کلمه اخلاص و شهادت به یگانگی خداست «و کلمة الاخلاص فانها الفطرة» و کلمه اخلاص که هماهنگ با فطرت انسانی است یعنی عبودیت و الوهیت مخصوص ذات پروردگار است و آدم مؤمن باید هرگونه شرک و بت‌پرستی را نفی نماید و همه کارها را فقط برای او انجام دهد زیرا انسانی که به سراغ گناهان می‌رود و یا در برابر غیر خدا سر تسلیم فرود می‌آورد، چنین انسانی یا تسلیم شیطان شده و یا تسلیم هوای نفس خویش گشته است و تسلیم شدن در برابر شیطان یا هوای نفس یا بت، خلاف فطرت انسان است زیرا غیر خدا ارزش آن را ندارد که معبود انسان قرار گیرد.

د: برپاداری نماز

یکی از وسایل قرب به خدا نماز است که حضرت فرمود: «و اقام الصلوة فانها الملة» برپا داشتن نماز که حقیقت دین است زیرا نماز پایه اصلی دین و ستون خیمه آن است.

ه: زکات

یکی از وسایل تقرب به خدا زکات است «و ایتاء الزکاة فانها فریضة واجبة» و ادای زکات که فریضه‌ای واجب است یعنی انسانی که بخشی از مال خود را برای هدف الهی جدا کند و آن را در اختیار نیازمندان جامعه قرار دهد در واقع تعلقش را از آن مال بریده و از این طریق خود را به خدا نزدیک ساخته است.

و: روزه

یکی از وسایل تقرب به خدا روزه ماه رمضان است «و صوم شهر رمضان فانه جنة من العقاب» روزه ماه رمضان که سپری

در برابر عقاب و کیفر است، از این که روزه را به عنوان سپر عقاب معرفی کرده است برای آن است که سرچشمه اصلی گناهان و سوسه‌های شیطان و از ابزار شیطان، هوای نفس است. هنگامی که به وسیله روزه، شهوت در کنترل عقل در آید انسان با این وسیله دفاعی از حملات شیطان محفوظ می‌ماند. در واقع روزه انسان را از جهنم بهایم خارج و به سوی فرشتگان می‌برد و او را به خدا نزدیک می‌کند.

ز: حج و عمره

حج و عمره نیز از وسیله‌های تقرب به خدا هستند «و حج البيت و اعتماره فانهما ینفیان الفقر و یرحضان الذنب» و حج و عمره خانه خدا که نابود کننده فقر و شستشو دهنده گناه است.

در کنار مراسم حج و عمره بازارهایی را جهت مبادلات اقتصادی به وجود آوردند و از این طریق بنیه اقتصادی کشورهای اسلامی را تقویت کنند و فقر را از کشورهای اسلامی بزدایند.

و اما تأثیر آن از جهت زدودن گناه برای آن است که حج و عمره تحوّلی در روح و جان انسان ایجاد می‌کنند که آدمی به بازننگری اعمال پیشین خود پرداخته و از گناهان خود توبه کند و به گونه‌ای شود که گویا از مادر متولد شده است چنان چه فرمودند: «یخرج من ذنوبه کهيئة یوم ولدته»^(۴) انسان حاجی از گناهان خود پاک و خارج می‌شود مانند روزی که از مادر متولد شده است.

ح: صلہ رحم

صله رحم از اسباب تقرب به خدا است «و صلة الرحم فانها مشرأة فی المال و منسأة فی الاجل» صلہ رحم که سبب فزونی مال و تأخیر اجل و سبب طول عمر است. تأثیر صلہ رحم در فزونی مال به خاطر تأثیر برقراری پیوندهای خانوادگی در همکاری اقتصادی است و سبب طول عمر بودن آن به این دلیل است که اولاً با صلہ رحم روابط خانوادگی برقرار و در مشکلات به همدیگر یاری می‌رسانند و ثانیاً نسبت به هم دعا می‌کنند و خود دعا سبب طول عمر می‌شود

و ثالثاً با صلح رحم، نشاط و شادابی بر خانواده حاکم شده و غم و اندوه را کم می‌کند و همه این‌ها از اسباب طول عمر است.

ط: صدقه پنهانی و آشکار

یکی از اسباب تقرب به خدا صدقه پنهانی است «و صدقة السرّ فانها تكفر الخطیئة و صدقة العلانية فانها تدفع ميتة السوء» و صدقه پنهانی که كفاره گناهان است و صدقه آشکار که از مرگ‌های بد پیشگیری می‌کند.

یعنی انسانی که به افراد نیازمند و آبرومند خالصانه و با حفظ آبروی افراد نیازمند به صورت پنهانی صدقه می‌دهد موجب می‌شود گناهان او پوشیده شود و انسانی که به صورت آشکار به منظور تشویق دیگران به کارهای خیر صدقه می‌دهد باعث می‌شود مرگ ناگهانی دفع گردد.

ی: هر کار خوب

یکی از اسباب تقرب به خدا انجام هر کار خوب به خلق و خدمت به خلق است «و صنایع المعروف فانها تقی مصارع الهوان» و کارهای خوب که از لغزش‌ها و شکست‌های خفت بار جلوگیری می‌کند. یعنی انسانی که اقدام به هرگونه کارهای خیر می‌کند و به اطاعت پرداخته و به خلق خدا خدمت می‌کند این عمل انسان را هم از شکست در از دست دادن امکانات و هم از شکست در ناحیه آبرو و حیثیت حفظ می‌کند یعنی کارهای خیر و خدمت رسانی به مردم و نیازمندان خواه خدمات فردی باشد و خواه خدمات اجتماعی، سبب پیشگیری از این نوع شکست‌ها می‌شود.

■ ۲- قرآن

یکی از وسایلی که انسان را به خدا نزدیک می‌کند و سبب شرافت و کرامت و منزلت در پیشگاه خدا می‌گردد قرآن کریم است امام سجاده (ع) در دعای ۴۲ صحیفه سجادیه که به عنوان دعای ختم قرآن خوانده می‌شود فرمودند: «واجعل القرآن وسیلة لنا الی اشرف منازل الكرامة و سلماً نخرج فيه الی محل السلامة و سبباً نجزی به النجاة فی عرصة القيامة و ذریعة نقدم بها

علی نعیم دارالمقامة» خدایا قرآن را برای ما وسیله‌ای برای رسیدن به شریف‌ترین منزل‌های کرامت قرار ده و نردبانی که با آن به محل سلامت صعود و عروج کنم و سببی که با آن در عرصه قیامت نجات پیدا کنم و وسیله‌ای قرار ده تا با آن بر نعمت خانه اقامه یعنی قیامت قدم بگذارم.

در این فراز از دعا امام سجاده (ع) ضمن دعا در واقع اشاره می‌کند به قرآن به عنوان وسیله‌ای که آدمی با استفاده از آن و عمل به محتوای آن بتواند به قرب الهی نائل شده و به مقام واقعی انسانی صعود کند.

■ ۳- امامان معصوم و اهل بیت علیهم السلام

برخی روایات مصادیق وسیله را امام معصوم (ع) می‌داند چنان که پیامبر خدا (ص) فرمود: «الائمة من ولد الحسین (ع) من اطاعهم فقد اطاع الله و من عصاهم فقد عصى الله هم العروة الوثقی و هم الوسيلة الی الله تعالی»^(۵) امامان، از فرزندان امام حسین (ع) هستند، کسانی که آن‌ها را اطاعت کنند خدا را اطاعت کرده‌اند. کسانی که آن‌ها را معصیت کنند خدا را نافرمانی کرده‌اند، آنان دستگیره مطمئن هستند و همانان وسیله‌ای برای تقرب به خدا هستند.

در تفسیر علی بن ابراهیم نیز در تفسیر آیه آمده است: «تقرّبوا الیه بالامام»^(۶) با امام به خدا تقرب بجوئید.

از این روایات استفاده می‌شود که توسل به امامان و وسیله قرار دادن آن‌ها برای تقرب به خدا امری مشروع است. حال بحث است که مقصود از این توسل چیست؟

به نظر می‌رسد پیروی از پیامبر و امام و گام نهادن در جای گام آن‌ها باعث تقرب به خدا می‌شود و به عبارت دیگر: توسل به ائمه معصومین و وسیله قرار دادن آن‌ها برای نیل به مقاصد دنیوی و اخروی از طریق کتاب و سنت ثابت است و ثانیاً برای وسیله قرار دادن آن‌ها هیچ‌گونه اصالت و استقلالی قائل نشده بلکه تأثیر آن‌ها را متوقف بر اذن و مشیت الهی بدانیم چنان که شفاعت شفیعان در درگاه الهی به اذن و مشیت الهی صورت می‌گیرد «من ذالذی یشفع عنده الّا باذنه»^(۷) کیست که در برابر او جز به اجازه و

اذن او شفاعت کند، تأثیرگذاری افرادی که آدمی به آن‌ها متوسل می‌شود. نیز به اذن الهی انجام می‌گیرد.

در قرآن کریم، توسل به اسماء الهی و صفات او در مقام دعا توصیه شده است «و لله الاسماء الحسنی فادعوه بها»^(۸) اسماء حسنا ویژه خداوند است پس خداوند را به وسیله آن‌ها به خوانید؛ توسل به دعای صالحان که برترین نوع آن توسل به ساحت پیامبران و اولیای خاص او است تا برای انسان به درگاه الهی دعا کنند، در قرآن می‌فرماید: «و لو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤوک فاستغفروا لله و استغفرلهم الرسول لوجدوا الله تواباً رحیماً»^(۹) کسانی که بر خویشان ستم کرده‌اند به سراغ پیامبر می‌روند و در آن جا هم خود طلب مغفرت و آموزش کنند و هم پیامبر برای آنان طلب آموزش کند در این موقع خدا را توبه‌پذیر و مهربان خواهند یافت.

■ سؤال و جواب

ممکن است گفته شود: توسل به دعای صالحان، در صورتی با توحید سازگار است که کسی که به او توسل می‌جوئیم از حیات و زندگی برخوردار باشد ولی انبیاء و اولیائی که از جهان رخت بر بسته‌اند چگونه می‌شود به آنان توسل جست؟

در جواب می‌گوییم: مؤثر بودن توسل متوقف بر وجود دو شرط می‌باشد اول آن که انسانی که به او توسل می‌جوئیم دارای علم و قدرت باشد و دوم آن که متوسلان با او ارتباط برقرار کنند و در توسل به ائمه و اولیاء الهی هر دو شرط وجود دارد. زیرا حیات برزخی اصول مسلم قرآن است و قرآن شهدای راه حق را دارای حیات و زندگی معرفی می‌کند و می‌فرماید: «ولاتحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتاً بل احياء عند ربهم یرزقون»^(۱۰) هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شدند مردگانند بلکه آنان زندگاند و نزد پروردگارش روزی داده می‌شوند. با توجه به این آیه وقتی شهدا از حیات برزخی برخوردار باشند، مسلماً پیامبران و اولیای خاص الهی که بسیاری از آنان نیز شهید شده‌اند از حیات برخوردارند. با عنایت به برخوردار بودن آن‌ها از حیات و زندگی

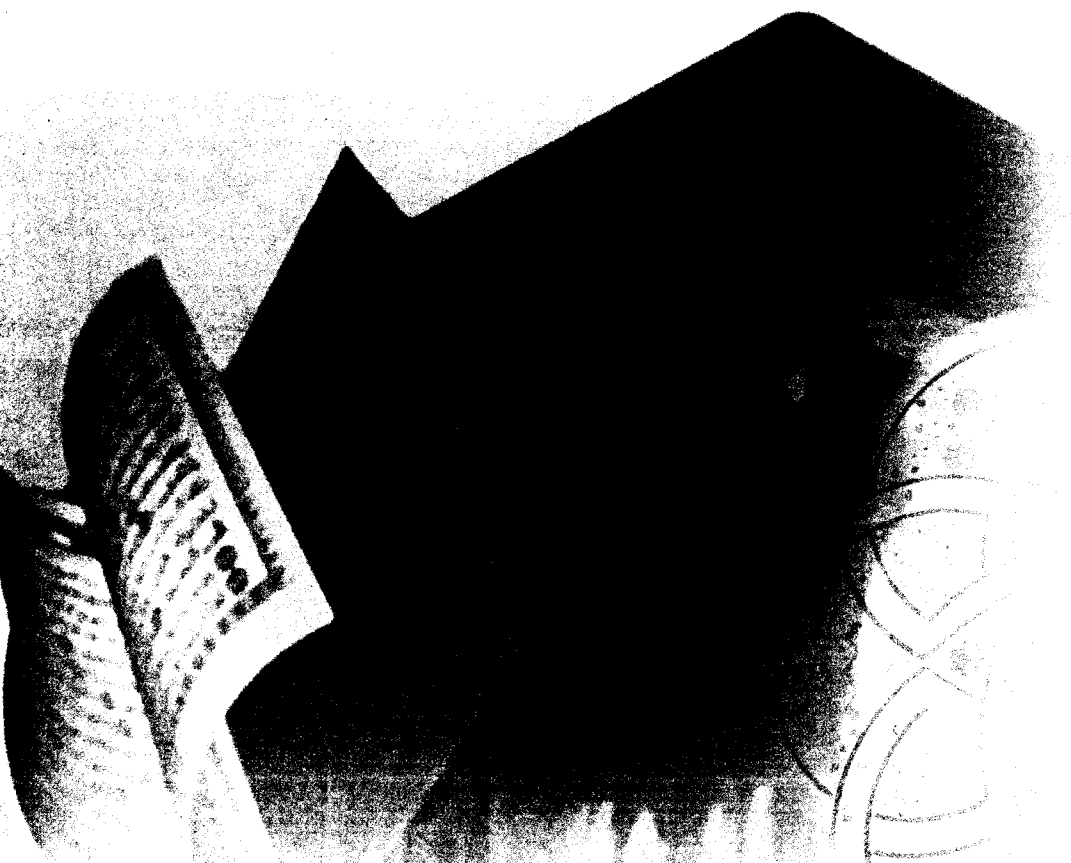
به طور طبیعی دارای شعور و قدرت نیز هستند، پس می‌توان به آن توسل پیدا کرد تا آن‌ها در درگاه الهی واسطه قرار گیرند و از خدا بخواهند تا دعای مؤمنان را اجابت کند.

■ ۴- دوست داشتن پیامبر(ص) و ائمه(ع)

مهر ورزیدن و دوست داشتن پیامبر و اهل بیت آن حضرت که قرآن و سنت بر آن تأکید دارد. قرآن کریم در این باره فرمود: «قل ان كان آبائكم و ابنائكم و اخوانكم و ازواجكم و عشيرتكم و اموال اقترفتموها و تجارة تخشون كسادها و مساكن ترضونها احب اليكم من الله و رسوله و جهاد في سبيله فتربصوا حتى ياتى الله بامرهم و الله لا يهدى القوم الفاسقين»^(۱۱) بگو: ای پیامبر اگر پدران و فرزندان و برادران و همسران و بستگان شما و اموالی که بدست آورده‌اید و تجارتی که از کساد آن بیم دارید و مسکن‌های. مورد علاقه شما در نظرتان از خداوند و پیامبرش و جهاد در راهش محبوبتر است، در انتظار این باشید که خدای سبحان عذابش را بر شما نازل کند و خدای متعال قوم فاسق را هدایت نمی‌کند. و در ارتباط با خاندان رسالت نیز می‌بینیم خدای سبحان اجر رسالت پیامبر را محبت اهل بیت قرار داده است و فرمود: «قل لا اسألكم عليه اجراً الا المودة في القربى»^(۱۲) بگو من برای ادای رسالت خدا از شما پاداش نمی‌طلبم جز محبت ورزیدن به بستگان و نزدیکان.

■ اثر محبت پیامبر و اهل بیت(ع)

اثر محبت به پیامبر و اهل بیت آن است که محبت به انسان با کمال و با فضیلت، خود نردبان صعود به سوی کمال است، هرگاه انسان فردی را از صمیم قلب دوست بدارد. کوشش می‌کند خود را با او همگون سازد و آن چه که مایه خرسندی اوست انجام داده و آن چه او را آزار می‌دهد ترک کند و همین روحیه در آدمی موجب تحوّل شده و پیوسته او را و می‌داند تا راه اطاعت را در پیش گیرد و از گناه پرهیز کند و اگر کسی با زبان اظهار محبت کند ولی عملاً با او مخالفت نماید فاقد محبت واقعی است. در

شعری که به امام صادق نسبت داده شده آمده است:

تعصى الاله و انت تظهر حبه

هذا لعمري في الفعال بديع

لو كان حبك صادقا لاطعته

ان المحب لمن يحب مطيع^(۱۳)

خدا را نافرمانی می‌کنی و اظهار دوستی می‌کنی، به جانم سوگند این کار شگفتی است، اگر در ادعای خود راستگو بودی، او را اطاعت می‌کردی زیرا دوست و محب مطیع محبوب خود می‌باشد.

■ نتیجه‌گیری

آن چه از مباحث مطرح شده در آیه مورد بحث استنتاج می‌شود آن است که اولاً مؤمنان با توجه به هدف آفرینش خود که همانا تقرّب به خدا و رسیدن به مقام لقاء الهی است باید بدانند رسیدن به این مقام به تدریج برای انسان حاصل می‌شود و ثانیاً باید بهترین زاد و توشه که تقوای الهی است فراهم نمایند و ثالثاً وسایل کافی و لازم را شناخته و در اختیار گیرند و در این رابطه از راهنمایی‌های پیشوایان تقوا بهره‌مند شده و از آن‌ها در راه رسیدن به مطلوب استفاده نمایند، از ایمان الهی برخوردار شده و اعمال صالح و شایسته انجام دهند. از آموزه‌های قرآن برای کسب شرافت و رسیدن به نجات

استفاده کنند و در نهایت با توسل به ائمه معصومین و اولیاء الهی در مقام عمل از آن‌ها تاسی نموده و محبت آن‌ها را در خود تقویت نمایند و از طریق وسیله قرار دادن آن‌ها در دنیا دعایش به درگاه خدا مستجاب و با شفاعت آن‌ها در قیامت از عذاب الهی مصون بمانند و آن‌ها نیز به اذن و مشیت الهی این وسیله بودن را اعمال می‌کنند و با محبت آن‌ها، آنان را الگوی خود قرار داده و آن چه که محبوب آن‌هاست انجام دهند و از گناهان پرهیز کنند که در واقع همه آن با جهاد و تلاش بدست می‌آید که نتیجه نهایی آن رستگاری در دنیا و آخرت است.

■ ■

پی‌نوشت‌ها:

۱. سوره مائده، آیه ۳۵.
۲. سوره اعراف، آیه ۲۷.
۳. مفردات، ص ۵۶۱.
۴. بحار، ج ۹۶، ص ۲۶.
۵. نورالثقلین، ج ۱، ص ۶۲۴.
۶. همان، ص ۶۲۷.
۷. سوره بقره، آیه ۲۵۵.
۸. سوره اعراف، آیه ۱۸.
۹. سوره نساء، آیه ۶۴.
۱۰. سوره آل عمران، آیه ۱۶۹.
۱۱. سوره توبه، آیه ۲۴.
۱۲. سوره شوری، آیه ۲۳.
۱۳. سفینه البحار، ج ۱، ص ۱۹۹.